

# Zdeněk Smejkal

**Národnost:** česká

**Datum narození:** 12. ledna 1927

**Místo narození:** Veselí nad Moravou

**Datum úmrtí:** 29. září 2020

**Místo úmrtí:** Powell River (Kanada)

**Sociální zařazení:** Jeho otec Karel pracoval jako strojuvůdce ČSD. Matka se jmenovala Antonie, rozená Lorencová. Jeho manželkou se stala Zdeňka Janošítková, narozená roku 1929. Měli dvě dcery: Šárku (1954) a Hanu (1958), které se provdaly do Kanady.

## Akademické působení

Zdeněk Smejkal absolvoval obecnou školu ve Veselí nad Moravou a reálné gymnázium ve Strážnici, kde odmaturoval roku 1946. Po maturitě nastoupil na Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity – studoval češtinu a ruštinu se širším zaměřením na slovanské literatury a dramatické umění. Od roku 1947 působil jako knihovník v slovanském semináři a od roku 1949 jako pomocná vědecká síla. O tři roky později předložil písemnou státní práci o vztahu Viléma Mrštíka k ruské revolučně demokratické kritice a složil státní zkoušky. Na podzim téhož roku odjel do Polska, kde působil jako lektor českého jazyka a literatury na univerzitě v Poznani (1952–1955) a ve Varšavě (1955–1958). Na varšavském Ústavu umění Polské akademie věd absolvoval dvouleté postgraduální studium teorie a dějin filmu u Jerzyho Toeplitze a Aleksandera Jackiewicze.

Po návratu do Brna se stal odborným asistentem na katedře slavistiky. Ihned začal vyučovat (zaměřoval se na dějiny polské literatury staršího a novějšího období), od roku 1961 pak vedl také výběrové přednášky o filmu. Roku 1963 přestoupil na nově zřízenou Katedru slovanských literatur, divadelní vědy a filmové vědy UJEP. Zajišťoval zde fakultativní výuku filmové vědy, pro niž vypracoval nejen systém přednášek a cvičení, ale zajistil rovněž potřebné technické pomůcky a přístroje. Koncem 60. let zde studovalo již 25 posluchačů. Velkou popularitu si mezi studenty získaly Smejkalovy filmové projekce, jež doplňoval zasvěcenými komentáři a poutavým výkladem. Díky jeho zahraničním kontaktům zde mohli posluchači všech fakult zhlédnout špičková díla světové kinematografie. S podporou profesora Antonína Sychry docílil toho, že brněnská filozofická fakulta získala roku 1966 oprávnění udělovat doktorát z oboru filmová věda.

V letech 1964–1967 přednášel jako externista na katedře filmové vědy pražské FAMU, do konce šedesátých let pak také působil na katedře operního zpěvu a režie brněnské JAMU. Přednášel dějiny a teorii filmu, přičemž využíval nejnovější poznatky svého oboru a prezentoval i výsledky vlastního bádání. Pokud nebyla dostupná vhodná studijní literatura, potřebné texty sám vypracoval nebo přeložil.

Roku 1968 obhájil disertační práci *Film jako předmět školní výuky* a získal titul PhDr. z oboru filmová věda. Do roku 1970 složil všechny předepsané kandidátské zkoušky, ale k obhajobě kandidátské disertace o Karlu Smržovi nebyl z kádrových důvodů připuštěn. V první polovině 70. let dostal zákaz přednášet, a proto zaniklo také

studium filmové vědy. Dále však pořádal filmové cykly, doprovázené rozšířenými proslovy, které částečně nahrazovaly zrušené přednášky. Jako samostatný odborný pracovník byl převeden na výzkumnou práci v rámci nově vytvořené katedry věd o umění. Od poloviny 80. let působil na postgraduálním studiu umělecké kritiky. Ve studijním roce 1988/1989 mu bylo umožněno, aby vedl volnou přednášku o problémech současného filmu. Protože byl o tuto problematiku mezi posluchači velký zájem, pokračoval v letním semestru již jako externista. Roku 1990 zorganizoval na pedagogické fakultě krátký cyklus přednášek o tzv. trezorových filmech. Po sametové revoluci byl rehabilitován a jmenován docentem teorie filmu. Roku 1993, kdy odešel do důchodu, byla zřízena samostatná katedra s názvem Seminář divadelní a filmové vědy.

Roku 2008 se přestěhoval za svými dcerami do Kanady, kde žije dodnes. V zahraničí se zapojil do kulturního života, navázal kontakty s tamní filmovou vědou a přispívá do krajanských listů. Do vlasti se krátce navrátil roku 2013, kdy se konaly oslavy 50. výročí založení filmové vědy na FF MU.

## Výběr z díla

Původním zájmem Zdeňka Smejkal byl literatura a divadlo. Během svého zahraničního pobytu v Polsku se však začal věnovat problematice filmu a televize. Přestože byly jeho publikační možnosti od 70. let značně omezeny, uveřejnil řadu statí a článků v odborném tisku, sbornících i časopisech.

Roku 1974 vypracoval klíčové pojmy pro *Malou encyklopedii filmu*, sestavil *Rusko-český a česko-ruský slovník pro televizní pracovníky a překladatele* (1980), přeložil a vydal knihy *Filmová řeč J. Płaževského* (1967), *Televizní pořad S. Kuszewského* (1973), *O televizní kritice* (1978) a *Komunikační situace televize A. Kumera* (1986). Roku 1986 pak uveřejnil společně s Miladou Hábovou sborník o Karlu Zemanovi (*Karel Zeman: Sborník studií a dokumentů*). Pozornost věnoval také teoretickým aspektům filmové a televizní kritiky (*Rozprava o metodě televizní kritiky*, 1976; *Úvod ke sborníku Problémy filmové kritiky*, 1979; *Praktické a teoretické předpoklady filmové a televizní kritiky v Brně*, 1980). Usilovně pracoval na českém vydání šestisvazkových *Dějin filmu* J. Toeplitze, jejichž první část, rozšířená o texty věnované českému a slovenskému filmu, vyšla na sklonku roku 1989.

Od konce 70. let se začal znovu věnovat divadelní tematice. Vypracoval řadu hesel pro *Slovník české hudební kultury* a pro publikaci *Postavy brněnského jeviště*, podílel se na tvorbě *Dějin brněnského divadelnictví 1884–1984*. Roku 1999 vydal historickou studii o kdysi slavném satirickém divadle Večerní Brno (*Bylo nebylo. Satirické divadlo Večerní Brno, 1959–1992*). Kromě toho přispíval do řady periodik, již během studia působil v kulturní rubrice brněnské *Práce a Rovnosti*, později publikoval v *Hostu do domu*, *Filmu a době*, *Televizních a filmových novinách*, *Indexu* a dalších.

## Ocenění vědeckou komunitou

Zdeněk Smejkal se věnoval filmové vědě také mimo akademické prostředí. Přednášel na výročních festivalech filmů o umění v Kroměříži, krátkého filmu v Karlových Varech, dětského filmu ve Zlíně a vědeckého filmu v Brně. Pro širší veřejnost a filmové kluby zorganizoval desítky populárně vědeckých přednášek a uspořádal řadu besed s významnými tvůrci (Elmar Klos, Radúz Činčera, Evald Schorm, Jiří Menzel, Antonín Máša aj.). Stal se členem

umělecké rady a filmového studia ve Zlíně, působil v umělecké radě studia krátkých filmů v Bratislavě a roku 1963 byl přijat do Vědecké rady Československého filmového ústavu v Praze.

Zdeněk Smejkal navazoval kontakty s mnoha amatérskými filmaři, jejichž práce si cenil a považoval ji za součást národní kinematografie. Zasedal v předsednictvu Českého svazu pro film a video a při filmařských soutěžích amatérů vykonával funkci porotce. V 70. letech byl kvůli svým postojům a názorům vyloučen z řad externích pracovníků Programové rady ČST.

Několik let pracoval v redakční radě časopisů *Estetika* a *Televizní tvorba*. Působil jako externí překladatel dětské nemocnice v Brně. Často pak také navštěvoval nejrůznější konference, festivaly a diskuse.

## Veřejná činnost

Od května 1945 působil v Československém svazu mládeže a jako cvičitel v Sokole ve Veselí nad Moravou. Roku 1948 vstoupil do KSČ a po únorových událostech byl zvolen jednatelem základní organizace.

Při kádrových prověrkách na počátku 70. let byl z KSČ vyloučen. Aby mohl dále pedagogicky působit, byly filmové přednášky oficiálně vedeny A. Závodským, prakticky je však realizoval Smejkal. Roku 1974 byl podvod odhalen a Smejkal byl přesunut na pozici odborného pracovníka (nesměl tedy vůbec vyučovat ani publikovat).

## Evaluace

Zdeněk Smejkal byl přední český filmolog a představitel filmové vědy na brněnské filozofické fakultě. Zasloužil se o vznik fakultativního studia filmové vědy a jako jeden z prvních získal v tomto oboru doktorát. Přestože nemohl od 70. let vyučovat, popularizoval svůj obor v řadě publikací, především však prostřednictvím filmových projekcí, které pořádal nejprve pro své studenty, později i pro širší veřejnost.

## Ohlasy

Zdeňkovy zasvěcené komentáře k filmům pak byly skvělým doplněním audiovizuálních zážitků, přičemž za zmínku stojí i jeho smysl pro humor. Na tomto místě si proto neodpustím coby potvrzení tohoto tvrzení jednu historku – nikoli z natáčení (jak bývá zvykem), ale z promítání filmu *Barbarella* (režiséra Rogera Vadima), což je fantastická komedie s komiksovou hrdinkou. Úvodní titulky filmu byly vkopírovány do sekvence, v níž se krásná a sexy Jane Fondová převléká; po skončení filmu se Zdeněk vypytał diváků na hlavní tvůrce uvedené v titulcích – zjistil pak, že každý sledoval svlékající se krásku a po titulcích nikdo ani nevzdech!... Připomínám, že se tehdy psala šedesátá léta dvacátého století, kdy pšenka kvetla i v československé kinematografii. Na naše kvalitní filmy se tedy dalo běžně chodit do kin, i když díla režisérů Formana, Passera, Máši, Jireše, Schorma, Chytilové, Menzla, Vláčila, Němce, Bočana, Juráčka, Schmidta a dalších byla k vidění spíše v kinech určených tzv. náročnému divákovi. Smejkalovy přednášky i jeho články nám výrazně napomáhaly k hlubšímu pochopení těchto děl, po jejichž spatření sice mnozí vedoucí státní a straničtí představitelé lezli po zdi, ale jež dnes patří do zlatého fondu naší filmové tvorby. \ [Jan Mervart](#)

Často jsme chodili hrávat tenis a po urputných zápasech jsme si dopřáli příjemné posezení u sklenice plzeňského, při němž jsme si povídali o televizi, filmu i o životě. A když jsme někdy hráli na kurtech hned vedle tehdejšího Zdeňkova bydliště v Brně-Černovicích, byl jsem zván k němu domů, kde na nás čekaly třeba skvělé ovocné knedlíky, připravené velice příjemnou a rovněž sportovně založenou Zdeňkovou manželkou... \ [Jan Mervart](#)

## Prameny a literatura

Archiv Masarykovy univerzity, fond A2 FF, habilitace a profesury, kart. 37/13.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A1 RMU, osobní spisy, kart. 186/3380.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A1 RMU, osobní spisy, kart. 386/11.

Archiv Masarykovy univerzity, fond A1 RMU, osobní spisy, kart. 520/17.

MERVART, Jan – ŠTĚPANÍK, Jaroslav. *Třikrát o otci brněnské filmové vědy. Docent PhDr. Zdeněk Smejkal mladistvě oslavil v Kanadě své devadesátiny* [online]. 2017. [cit. 20. června 2018]. Dostupné z: <<http://www.brnozurnal.cz/rozhovory-vzpominky-medailonky/trikrat-o-otci-brnenske-filmove-vedy/>>.

*O našich přátelích v zahraničí – PhDr. Zdeněk Smejkal* [online]. [cit. 19. června 2018]. Dostupné z: <<http://www.filmdat.cz/2014040007-o-nasich-pratelich-v-zahranici-phdr-zdenek-smejkal>>.

SRNA, Zdeněk. *Divadelní věda a filmová věda*. In *Slavica na Universitě J. E. Purkyně v Brně (filologie, literární věda, historiografie, uměnovědy)*. František Hejl (ed.). Brno: Masarykova univerzita, 1973, s. 132–135.

VORÁČ, Jiří. *Rozhovor se Zdeňkem Smejkalem* [online]. [cit. 19. června 2018]. Dostupné z: <[http://kronika-fav-brno.cz/data/rozhovory/Smejkal\\_Zdenek.pdf](http://kronika-fav-brno.cz/data/rozhovory/Smejkal_Zdenek.pdf)>.